

تحلیل جرم‌شناختی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۳۹۲

| حسین غلامی* | دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی،

دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

| رحیم نمروری | دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، (واحد امارت

متحدۀ عربی)، دبی، امارت متحدۀ عربی

چکیده

در اغلب کشورها قاچاق کالا و ارز از جمله جرائمی است که آسیب‌های گسترده حاصل از آن، حوزه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه را درگیر خود کرده است. مشخص است کنترل این دست از جرائم و جلوگیری از گسترده شدن ابعاد و نتایج زیان‌بار آن‌ها، از مهم‌ترین اهداف قانون‌گذار و رسالت‌های تعریف‌شده برای کنشگران اجرایی و قضایی است؛ اما در این رابطه، گویی سیاست جنایی ایران درست عمل نکرده و به تبع آن سیاست جنایی اجرایی و قضایی نیز دستاورد ملموس و قابل قبولی به همراه نداشته است؛ حال در این پژوهش با ارزیابی انتقادی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، به تحلیل تدابیر اتخاذشده برای پیشگیری از قاچاق و همچنین تشخیص علل ناکارآمدی تدابیر کیفری از منظر نظریات جرم‌شناختی پرداخته شده است. در نتیجه این پژوهش می‌توان گفت: هرچند قانون‌گذار ایرانی به موضوع ورود کرده اما در تدوین سیاست کیفری از یافته‌های علمی و دستاوردهای جرم‌شناسی به شکل رسمی و هدف‌مند استفاده نکرده و براینکه آن تصویب قانونی بوده است که روح کلی آن با عدالت و انصاف بیگانه است. گسترش اقتصاد غیردموکراتیک، آسیب‌دیدگی حقوق کیفری، کسب درآمد دولت از قبل مبارزه با جرم و قربانی شدن کوله‌بران از جمله نتایج اجرای این قانون خواهد بود.

واژگان کلیدی: جرم‌شناختی، قاچاق کالا و ارز، قانون

مقدمه

بسیاری از مشکلات و دغدغه‌های مردم و مسئولان در سال‌های اخیر مربوط به ساختارهای اقتصادی و بحران‌های برآمده از اقتصاد سیاسی است. بخش عمده‌ای از این مشکلات مربوط به مفاسد اقتصادی و جرائم شکل‌گرفته در این حوزه است. قاچاق کالا و ارز که رفتارهای غیرقانونی و اعتباری این حوزه است؛ با توجه به ملموس نبودن زیان‌های آن و عدم شناسایی بزه‌دیده‌های آن، قبح اجتماعی آن بسیار پایین بوده و مقابله با آن نیازمند تدابیر خاص است. قاچاق یک تخلف گمرکی است و شامل جابه‌جایی کالا به روشی مخفیانه، در طول یک مرز گمرکی و به منظور فرار از نظارت گمرکی می‌باشد (بنایی، ۱۳۸۱: ۲۲). کلمه قاچاق برگرفته از واژه ترکی قاچماق به معنای گریزانیدن، فرار و ترک وطن است (مقدسی به نقل از پیشگاهی‌فرد، ۱۳۹۳: ۱۰۳). در اصطلاح حقوقی نیز قاچاق به معنی حمل و نقل کالا از محلی به محل دیگر، از یک نقطه تا چند نقطه به خارج از کشور یا داخل کشور است (جلیلی، ۱۳۹۵: ۱۰۷). دکتر معین قاچاق را کاری می‌داند که برخلاف قانون به صورت پنهانی انجام می‌شود. (معین، ۱۳۸۳: ۵۸۳). قاچاق می‌تواند شامل کالاهایی باشد که ورود آن به کشور و معامله آن ممنوع بوده، پس برخلاف قانون و به‌طور پنهانی از مبادی رسمی و غیررسمی کشور، بدون پرداخت عوارض دولتی وارد و معامله می‌شود. (بهرامی و قاسمی، ۱۳۸۵: ۲). ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در تعریف قاچاق کالا و ارز بیان می‌دارد: «فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد و بر اساس این قانون و یا سایر قوانین، برای آن مجازات تعیین شده باشد، کالا و ارز قاچاق ممکن است در مبادی ورودی یا هر نقطه از کشور حتی محل عرضه آن در بازار داخلی کشف شود.» با این حال قاچاق کالای مجاز، کالای مجاز مشروط، قاچاق کالای یارانه‌ای، کالاهای ممنوع، قاچاق ارز، قاچاق سازمان‌یافته و حرفه‌ای از جمله گونه‌های قاچاق هستند که در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز به آن‌ها پرداخته شده است.

اخلال در سیاست‌های اقتصادی، افزایش فقر، تسهیل انحصار و رانت‌خواری، مشکلات پولی، لطمه به آمارهای اقتصادی، سوق دادن تجارت رسمی به سمت واردات غیررسمی و پنهان، تضعیف و کاهش تولید داخل، کُندشدن توسعه مناطق مرزی، صدمه به اشتغال و... از جمله نتایج مستقیم و غیرمستقیم این جرم است. این جرم از جمله جرائم اقتصادی است که مقدمات فساد جامعه و نظام اقتصادی را فراهم می‌سازد و با ایراد خسارت منافع افراد و جامعه را به خطر می‌اندازد. (Lindgrensven, 2001: 128). برخی از گونه‌های قاچاق (مانند قاچاق دارو) به خاطر عدم

مسئولیت‌پذیری تولیدکننده و شرایط آسان تولید، حمل آسان و پایین بودن ریسک آن سود فراوانی را نصیب قاچاقچیان می‌کند (Akunyili, 2004: 19).

با فراگیرتر شدن این پدیده و زیان‌بارتر شدن آثار آن در عرصه حیات اقتصادی، دیدگاه‌ها و تدابیر اقتصادی به تنهایی نتوانست پاسخگوی نیازها باشد؛ در نتیجه ایران نیز به مانند برخی دیگر از دولت‌ها، به ناچار از دل قوانین و مقررات به ضمانت‌های حقوقی، کیفری و مالی توسل پیدا کرد؛ ضمن اینکه ماهیت اقتصادی قاچاق که اصولاً راه‌حل‌های متناسب با خود را می‌طلبید همچنان حفظ شد (وطن‌پور، ۱۳۹۲: ۸). اما با وجود پیگیری تدابیر کیفری و غیرکیفری و تلاش‌های گسترده و به‌کارگیری امکانات مختلف در امر مبارزه با قاچاق کالا و ارز، امروز این تلاش‌ها و پیگیری‌ها به نتیجه ایده‌آل نرسیده است. به همین خاطر تحلیل آخرین اراده قانون‌گذار در قالب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۳۹۲ که مهم‌ترین جلوه از سیاست جنایی کاغذی ایران در این رابطه است از منظر آموزه‌های جرم‌شناختی و با هدف آسیب‌شناسی راهبردها لازم و ضروری می‌نماید. در این راستا باید به چند سؤال مهم و اساسی پاسخ داده شود: گفتمان جرم‌شناسانه قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز را چگونه می‌توان تبیین کرد؟ در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز چه تدابیر پیشگیرانه‌ای تعیین شده است؟ چالش‌های جرم‌شناختی قانون و راهکارهای مربوط به آن کدامند؟ و سؤالات دیگر از این دست که پژوهش حاضر با روش تحقیق رهیافت کیفی و روش تجزیه و تحلیل مضمون، به دنبال پاسخ‌دهی به آن‌ها است. با توجه به دو راهبرد اصلی قانون‌گذار در قانون مبارزه با قاچاق که پیشگیری و کیفر بوده است مطالب این پژوهش نیز در دو گفتار پیگیری می‌شود؛ در گفتار اول تدابیر پیشگیرانه قانون‌گذار ارزیابی می‌شود و در گفتار دوم نیز ساختارها و پاسخ‌های واکنشی مورد بررسی و مذاقه قرار می‌گیرد.

۱. تحلیل جرم‌شناختی راهبردهای پیشگیرانه

قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز به لحاظ وقوف بر ناکارآمدی و حتی زیان‌بار بودن مجازات‌ها، برای اولین بار یک فصل مستقل طولانی (مواد ۳ تا ۱۸) را به پیشگیری اختصاص داده و هم‌سو با کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد، آن را بر تدابیر کیفری مقدم داشته است. راهبردهای پیشگیرانه قانون مبارزه با قاچاق را می‌توان در دو محور جامعه‌مدار و موقعیت‌مدار مورد بررسی قرار داد.

۱-۱. پیشگیری جامعه‌مدار

قدر مسلم، هرگاه افراد جامعه نسبت به پدیده قاچاق و ویژگی‌های آن دارای آگاهی و شناخت کامل بوده و از آثار زیان‌بار تعاقبی آن مطلع باشند، بدون تردید در مقابله با آن می‌کوشند؛ به طوری که هم از انجام قاچاق خودداری می‌کنند و هم مانع ارتکاب آن توسط دیگران می‌شوند. در نقطه مقابل اگر فردی از شرکت در امور کثورش کنار گذارده شود نسبت به سرنوشت آن نیز بی‌تفاوت

خواهد ماند (اعتماد، ۱۳۷۵: ۹). اگر حکومت حقوق و آزادی‌های فردی را محترم نشمارد افراد جامعه نیز در مقابل، خود را به رعایت مقررات اجتماعی موظف نخواهند دانست و در نتیجه، نظام اجتماعی و نظم و امنیت عمومی مختل می‌شود (حبیب‌زاده، ۱۳۷۵: ۱۶۰). قاچاق کالا یکی از پیامدهای نادیده‌گیری حقوق توده‌ها و نیز تبعیض‌های ناروا در سطح جامعه است. پایین بودن مشارکت اجتماعی در مناطق مرزی، انزوای اجتماعی، پایین آمدن سطح سلامت اجتماعی افراد، تضعیف انسجام اجتماعی از آسیب‌های مهم جامعه هستند که موجبات شکل‌گیری قاچاق کالا در مناطق پیرامونی را فراهم آورده‌اند. بی‌شک یکی از راهکارهای مبارزه با قاچاق کالا و ارز بهبود وضعیت اجتماعی و ارتقای سطح مؤلفه‌های تأثیرگذار بر آن است و این هدف تا حدودی از طریق راهبردهای اصلاحی و برنامه‌های پیشگیری جامعه‌مدار قابل دستیابی است.

پیشگیری جامعه‌مدار یا محیطی که قدیمی‌ترین و رایج‌ترین شکل پیشگیری غیرکیفری بوده و مکتب تحقیقی نیز بر آن تأکید کرده است، شامل اقدام‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و پیش‌گیرنده‌ای می‌شود که نسبت به محیط‌هایی که فرد در آن‌ها زندگی و کار می‌کند اعمال می‌شود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۳: ۵۷۰). از منظر پیشگیرانه هدف اصلی در ساحت پیشگیری جامعه‌مدار، سالم‌سازی فرایند شکل‌گیری شخصیت افراد از طریق تأثیر بر محیط‌هایی است که فرد با آن‌ها در تعامل است. در بستر پیشگیری اجتماع‌محور از رهگذر تدابیر آموزشی و پرورشی، بستری مناسب برای شکل‌گیری درست شخصیت افراد فراهم می‌آید؛ در نتیجه بخش عمده‌ای از این نوع پیشگیری آموزش و پرورش محور می‌باشد (ابراهیمی، ۱۳۹۳: ۶۱). پیشگیری اجتماع‌مدار شخصیت‌محور نیز هست؛ زیرا بر این مبنا استوار می‌باشد که فرایند جامعه‌پذیری فرد به‌درستی سپری نشده است و برای رفع خلأهای فردی و شخصیتی باید به برنامه‌های تربیتی و آموزشی تکیه کرد (نیازپور، ۱۳۹۳: ۹۴). برنامه‌های آموزشی که در پیشگیری جامعه‌مدار قابل طرح است می‌تواند موارد زیر را پیگیری نمایند: آموزش جامعه و آشناسازی با پیامدهای استفاده از کالاهای قاچاق، آموزش جامعه در راستای پیشگیری و مبارزه با فقر، فساد اقتصادی، آموزش حقوق حمایت از مصرف‌کنندگان، آموزش قوانین و مقررات و رفتارهای صحیح و حرفه‌ای اقتصادی.^۱ ذیلاً برخی از موارد ذکر شده که در قانون مورد مطالعه به آن‌ها پرداخته شده است بررسی می‌شوند.

۱. به‌طور اخص آموزش قوانین مربوط به قاچاق کالا و ارز نیز در این مقوله قرار می‌گیرد. به همین خاطر قانون باید به‌گونه‌ای وضع شود که تابعان آن بتوانند به سهولت از عواقب کیفری و حقوقی اعمال خود آگاهی یابند و همچنین تا حد امکان موضوعات کیفری به نحو صریح در قانون گنجانده شود تا نیاز به توسل به تفسیر و اعمال سلیقه شخصی

۱-۱-۱. آموزش‌های حقوق حمایت از مصرف‌کنندگان

قاچاق، در برخی موارد کالاهای ارزان‌تری را در اختیار مصرف‌کننده قرار می‌دهد. تطمیع مردم برای استفاده از اقلام و کالاهای ارزان‌تر در نهایت منجر به تضعیف سلامتی و در نتیجه تحمیل هزینه مجدد برای بازگشت سلامتی می‌شود. اجرای قوانین سخت‌گیرانه در برابر کالاهای غیرمجاز، ایجاد یک سیستم اطلاعاتی شفاف برای گزارش و پیگیری تولیدکنندگان و آموزش مصرف‌کنندگان برای شناسایی بهتر انواع کالاها و... می‌تواند بسیاری از مشکلات کنونی را مرتفع سازد. مشخص است هنگامی که مصرف‌کنندگان آگاه‌تر می‌شوند قیمت پایین کالا نقش کمتری در تصمیم‌گیری و انتخاب محصول ایجاد می‌کند. مطابق با ماده ۳۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، دستگاه‌های دولتی اعلام‌شده در حدود وظایف محوله قانونی، کاشف در امر قاچاق محسوب می‌شوند که یکی از این دستگاه‌ها، سازمان حمایت مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان است. آگاه‌سازی مصرف‌کنندگان از طریق رسانه‌های گروهی و ارتباط جمعی، انتشار نشریه، برگزاری مصاحبه و همایش و تشکیل دوره‌های آموزشی عمومی و تخصصی یکی از مهم‌ترین این وظایف است که بر عهده سازمان حمایت از حقوق مصرف‌کننده است.^۱ مطابق با اسناد بالادستی سازمان حمایت از حقوق مصرف‌کننده، راهکارهای حمایت از حقوق مصرف‌کننده شامل ۱۴ عنوان است که یکی از این عناوین، مقابله با پدیده قاچاق است.

۱-۱-۲. آموزش حمایت از کالای داخلی

پیشگیری اجتماعی در جوامع امروز چندنهادی است، یعنی به‌دنبال این است تا با مشارکت دادن نهادهای مختلف و اجرای طرح‌های عمومی در قالب اقداماتی به‌منظور مبارزه با علل ریشه‌ای جرم، اعم از حمایت از خانواده، آموزش و پرورش همگانی، ایجاد اشتغال و... از ارتکاب جرم پیشگیری نماید. بر اساس ماده ۱۴ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، دستگاه‌های تبلیغی، فرهنگی، پژوهشی و آموزشی از جمله سازمان صدا و سیما، سازمان تبلیغات اسلامی و وزارتخانه‌های فرهنگ و ارشاد

نباشد. از سویی دیگر قانون باید در دسترس تمام افراد باشد؛ بدین معنا که تابعان قانون همواره و در هر مکان علاوه بر دسترسی فیزیکی به متن قانون، از مفاد و روح قانون نیز آگاه باشند (حنیفی ابرندآبادی، ۱۳۹۲: ۱۴). آموزش رفتارهای اقتصادی صحیح و حرفه‌ای نیز از جمله راهبردهای پیشگیرانه از تخلفات اقتصادی است. منظور از رفتارهای حرفه‌ای در حوزه اقتصاد مسئولیت‌پذیری اخلاقی بازیگران عرصه اقتصاد است. باید دانست هر شغل اقتصادی مسئولیت‌های اخلاقی ویژه‌ای را می‌آفریند. افراد باید اصول اخلاقی خاصی را که امروزه تحت عنوان اخلاق و رفتار صحیح و حرفه‌ای مطرح می‌شود رعایت نمایند (حنیفی، ۱۳۹۰: ۶).

۱. ماده ۱۲ (بند ۱-۱۲) قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان

اسلامی، آموزش و پرورش، علوم، تحقیقات و فناوری موظف‌اند برنامه‌های فرهنگی، آموزشی، تحقیقاتی و ترویجی را بر اساس سیاست‌های ابلاغی شورای عالی انقلاب فرهنگی و اولویت‌های ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز با هدف افزایش کیفیت تولیدات داخلی، ارتقای فرهنگ عمومی برای گرایش به استفاده از کالای تولید داخلی و جلوگیری از مصرف کالای قاچاق، اجرا نمایند.

آموزش‌های حمایت از کالای ایرانی، یکی از ارکان مهم تحقق اقتصاد مقاومتی در مبارزه با قاچاق کالا و ارز است. اقتصاد مقاومتی برنامه‌ای درازمدت برای اقتصاد کشور است که اقتصاد را از حالت وابستگی، تک‌محصولی و مصرف‌زدگی کنونی رها می‌سازد و به اقتصادی مستقل، صرفه‌جویانه، نه متعادل و ضربه‌ناپذیر مبدل می‌سازد. اقتصاد مقاومتی، رویکردی پیشگیرانه دارد و بر این اساس، به دنبال پیشگیری از نقطه‌ضعف‌هایی است که احتمال می‌رود مورد هجمه قرار گیرند (جلیلی، ۱۳۹۵: ۱۲۱-۱۰۶).

۳-۱- آموزش اشخاص در معرض خطر

مطابق با ماده ۱۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، قوه قضائیه و سازمان تعزیرات حکومتی حسب مورد، موظف‌اند به منظور تسریع در رسیدگی به پرونده‌ها و پیشگیری از ارتکاب جرم قاچاق کالا و ارز اقدامات زیر را به عمل آورند: «ث- تدوین و اجرای برنامه آموزش همگانی با اولویت آموزش اشخاص در معرض خطر جرائم قاچاق کالا و ارز».

۳-۱- پیشگیری موقعیت مدار

پیشگیری وضعی در کنار دیگر شیوه‌های پیشگیری اجتماعی، از اواخر دهه ۱۹۷۰ میلادی مطرح و نظریه‌پردازی شده است. اقدامات پیشگیری وضعی ناظر به اوضاع، احوال و شرایطی است که مجرم را در آستانه ارتکاب جرم قرار می‌دهند. این اوضاع و احوال که در جرم‌شناسی، وضعیت ماقبل بزهکاری یا وضعیت پیش‌جنایی نام دارند، فرایند گذار از اندیشه به عمل مجرمانه را تحریک یا تسهیل می‌نمایند (خانعلی پور، ۱۳۹۰: ۷۴). پیشگیری وضعی به این معناست که قبل از ارتکاب جرم باید کاری کرد تا مجرم از ارتکاب جرم منصرف شود لذا بدین منظور گاهی فرصت از مجرم گرفته می‌شود و گاهی جلوی دسترسی مجرم به وسایل ارتکاب جرم گرفته می‌شود؛ بنابراین این نوع پیشگیری را سلب ابزار و فرصت ارتکاب جرم از مجرم دانسته‌اند (خلفی، ۱۳۸۸: ۲۰). پیشگیری وضعی دربرگیرنده مجموعه اقدامات و تدابیر غیرکیفری است که از طریق از بین بردن یا کاهش فرصت‌های مناسب برای وقوع جرم (Clark, 1995: 91) و نامناسب جلوه دادن شرایط و موقعیت پیش‌جنایی از ارتکاب جرم، جلوگیری می‌کند (چاله چاله، ۱۳۸۷: ۶). راهبردهای این شیوه، بر

تغییرات محیطی، کنترل بزه‌کاران و حفاظت از بزه‌دیدگان تمرکز یافته است. در راستای پیشگیری از جرم برخی از جرم‌شناسان همواره به اتخاذ تدابیر مناسب و به‌کارگیری اقدامات لازم به‌منظور کاهش فرصت‌ها و موقعیت‌هایی که موجب رفتار بزهکارانه می‌شود و همچنین تغییر رابطه بین بزهکار و بزه‌دیده، تأکید کرده‌اند (رجبی پور، ۱۳۸۷: ۱۰۰). با توجه به نظریه الگوی جرم بنسون برای شناسایی فرصت‌های ارتکاب جرم سه‌گام ضروری است: ۱. شناسایی غده‌های جرم‌زا؛ ۲. پیدا کردن مسیرهایی که فرصت‌ها را برای ارتکاب جرم ایجاد می‌کنند و ۳. تعیین نوع فرصت‌های شکل‌گرفته (Benson et al, 2009: 183). کورنیش و کلارک آخرین نسخه تکامل‌یافته این شیوه از پیشگیری غیرکیفری را با معرفی پنج طریق که هرکدام به پنج تکنیک تقسیم می‌گردد تشریح کرده‌اند: ۱. افزایش تلاش بزهکاری؛ ۲. افزایش خطر بزهکاری؛ ۳. کاهش منافع بزهکاری؛ ۴. کاهش تحریک‌ها؛ ۵. حذف بهانه‌های مربوط به بزه (اشراقی، ۱۳۸۹: ۱).

در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز تدابیر پیشگیرانه و وضعی به‌نحو محسوسی بر سایر تدابیر غلبه دارد. مقنن از گذر برنامه‌هایی با کارکرد یکپارچه‌سازی اطلاعات، الکترونیکی کردن اسناد و نظارت فناوریانه بر مبادی ورودی و خروجی و مسیرها، درصدد پیشگیری از قاچاق کالا است. بررسی تدابیر پیشگیرانه فوق‌نشان می‌دهد که این تدابیر عمدتاً برپایه افزایش تلاش و افزایش خطر ارتکاب جرم قابل تحلیل هستند. ذیلاً برخی از این تدابیر به‌صورت جداگانه مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۱-۲-۱. شناسایی و رهگیری کالا

در برنامه پنجم توسعه و قانون تجارت الکترونیک و برنامه جامع توسعه تجارت الکترونیک و در سند راهبردی جامعه اطلاعاتی به‌صراحت به کدهای کالایی و خدماتی اشاره شده است و همچنین در طرح تحول اقتصادی دولت، ساماندهی و اصلاح نظام توزیع کالا و خدمات به‌عنوان یکی از محورهای اصلی طرح مذکور مورد توجه قرار گرفت. بر همین اساس، طرح انضباط بازار با استفاده از «ایران‌کد» اجرا شد تا فرصت و ظرفیت کافی برای ایجاد تحول اساسی در بخش ساماندهی نظام توزیع کالا و خدمات و متعاقباً انضباط بازار و شفاف‌سازی نظام گردش کالایی از طریق اجرای کدینگ ملی کالا را مهیا کند؛ درحالی‌که پس از ابلاغ قانون جدید مبارزه با قاچاق کالا و ارز این برنامه منتفی گردید. بسیاری معتقدند که سیستم ایران‌کد می‌توانست نقش محوری در طرح انضباط کالایی و خدماتی بازار ایفا کند و یکی از ابزارهای مورد استفاده در رهگیری کالاهای وارداتی و به‌عنوان مشخصه‌ای برای شناسایی کالاهای قاچاق محسوب می‌شد.

ماده ۱۳ این قانون بیان می‌دارد: به‌منظور شناسایی و رهگیری کالاهای خارجی که با انجام تشریفات قانونی وارد کشور می‌شود و تشخیص آن‌ها از کالاهای قاچاق یا فاقد مجوزهای لازم از

قبیل: کالای جعلی، تقلبی، غیربهداشتی و غیراستاندارد، ترخیص کالای تجاری منوط به ارائه گواهی‌های دریافت شناسه کالا، شناسه رهگیری، ثبت گواهی‌ها و شماره شناسه‌های فوق توسط گمرک است. در هر حال توزیع و فروش کالاهای وارداتی در سطح بازار خرده‌فروشی، منوط به نصب این دو شناسه «شناسه کالا یا ایران‌کد» و «شناسه رهگیری» است و در غیر این صورت کالاهای مذکور قاچاق محسوب می‌شوند. بنا بر تبصره یک این ماده: وزارت صنعت، معدن و تجارت مکلف است با همکاری دستگاه‌های تخصصی مرتبط، برای شناسایی و رهگیری کالا از بدو ورود تا سطح عرضه سامانه‌ای با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین از جمله رمزینه دو یا چندبعدی ایجاد و امکان بهره‌گیری دستگاه‌های مرتبط را از سامانه مزبور فراهم نماید. همچنین توزیع و فروش کالاهایی که با استفاده از هرگونه معافیت قانونی از قبیل ملوانی و تعاونی مرزنشینی به کشور وارد شده است در هر نقطه از کشور منوط به نصب شناسه کالا و شناسه رهگیری می‌باشد.

۲-۱-۲. نظارت و کنترل گمرک

توسعه نظارت گمرکی را باید یکی از دیگر شیوه‌های پیشگیری موقعیت‌مدار در سیاست جنایی نوین ایران دانست که نشانگر تقویت گفتمان پیشگیرانه در مهار قاچاق کالا است. از جمله توسعه نظارت گمرکی بر فعالیت‌های تجاری و بازرگانی مناطق آزاد، بازارچه‌های مرزی و سایر مبادی ورودی و خروجی خصوصاً مرزهای دریایی و استان‌های قاچاق‌خیز از طریق و با ایجاد امکانات و تجهیزات الکترونیکی، مثل نصب دوربین‌های مداربسته در محوطه‌های ارزیابی گمرکات مسافری و فرودگاه‌ها و وجود دستگاه‌های XRay در معابر رسمی، احتمال شناسایی و دستگیری افرادی که قصد وارد و یا خارج کردن حتی کالاهای قاچاق کم‌حجم به دور از چشم مأمورین را دارند؛ همچنین نصب دستگاه‌های راداری سطحی در مرزهای دریایی جهت شناسایی قایق‌های تندرو حامل کالا و شناورهای مشکوک نیز از نمونه‌های دیگر به‌کارگیری فناوری‌های جدید می‌باشد.

گمرک طی سالیان اخیر اقداماتی نظیر: استفاده از سیستم رمزگذر مرزی، اجرای سیستم وب بنیاد ارزش، تدوین سند ملی راهبردی فناوری اطلاعات و ارتباطات، استقرار سیستم آسیکوداپلاس، اجرای سیستم مانیفست الکترونیکی (برخط)، جایگزینی کارت هوشمند به‌جای پته عبور و پروانه گمرکی، استقرار سیستم آسیکودای جهانی در برخی از گمرکات ترانزیتی، اجرای سیستم انتخاب مسیر در تعدادی از گمرکات و اجرای سیستم پنجره واحد تجاری در ۲۶ گمرک را انجام داده که بدون شک در امر پیشگیری از بروز قاچاق کالا در مبادی رسمی تا حدود زیادی نتیجه‌بخش بوده است و یا سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای از سیستم GPS برای ردیابی و کنترل محموله‌ها در جاده استفاده کرده است.

هرچند وسایل نقلیه آبی، هواپیما و وسایل نقلیه زمینی اعم از خالی یا حامل کالا که وارد قلمرو سرزمینی می‌شوند بر اساس ماده ۱۰۲ و ۱۰۳ قانون امور گمرکی، مجاز نیستند، بدون انجام تشریفات گمرکی کالایی را تخلیه یا بارگیری نمایند؛ از یک سو ماده ۱۱ به منظور حصول اطمینان از رعایت مقررات مربوط به کنترل‌های گمرکی، پیش‌بینی کرده است، کلیه کالاهای وارداتی به قلمرو گمرکی با شیوه‌هایی مانند مدیریت خطر، بازرسی، منظم یا اتفاقی، به کارگیری تجهیزات و شیوه‌های نوین بازرسی مورد بدرقه یا مراقبت قرار گیرد؛ از سوی دیگر بند ط ماده ۳، قانون گمرک را موظف نموده است اماکن گمرکی؛ یعنی: انبارها، باراندازها، اسکله‌ها، فرودگاه‌ها، ایستگاه‌های راه‌آهن که برای انباشتن و نگهداری کالا جهت انجام تشریفات گمرکی استفاده می‌شود را به ابزارهای پیشرفته و فناوری‌های نوین مجهز نماید.

بند ۶ ماده ۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در همین راستا وزارتخانه صنعت، معدن و تجارت را موظف ساخته است تا با همکاری دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط نسبت به شناسه‌دار کردن کلیه انبارها و مراکز نگهداری کالا، ثبت مشخصات مالک کالا، نوع و میزان کالاهای ورودی و خروجی اقدام کند. در واقع این دسته از اقدامات با دشوار نمودن ارتکاب قاچاق، مرتکب را به زحمت انداخته و هزینه ارتکاب را برای وی افزایش می‌دهد.

تدابیری از قبیل بازرسی در مبادی ورودی و خروجی، ردیاب در خودرو و شناور و نصب برچسب شناسایی خودکار بر کالا، اطلاعات اشخاص زیادی را گردآوری می‌کنند؛ بنابراین نیازمند اتخاذ تدابیری هستیم که با تعرض به حریم خصوصی افراد و افشای اطلاعات آن‌ها مقابله کند؛ وگرنه ابزارهای پیشگیری از وقوع جرم در عمل به پوششی برای کنترل افراد تبدیل خواهد شد و نتیجه طبیعی این عمل تعرض به حریم خصوصی افراد، انتقال احساس ناامنی مصنوعی به شهروندان و کاهش مشارکت آنان در برنامه‌های پیشگیرانه خواهد بود (ابراهیمی، ۱۳۸۹: ۳۲). نگرانی‌های فوق از جمله دلایلی بود که موجب شد تبصره ۱ ماده ۵ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز تصویب گردد. مطابق این تبصره: «هرگونه دسترسی غیرمجاز به اطلاعات سامانه‌های راه‌اندازی شده به موجب این قانون و افشای اطلاعات آن‌ها جرم است و مرتکب به مجازات از شش ماه تا دو سال حبس محکوم می‌شود.» این تبصره دو عمل را جرم دانسته است. اول، دسترسی غیرمجاز به اطلاعات سامانه‌های راه‌اندازی شده و دوم، افشای اطلاعات آن‌ها؛ بنابراین حتی اشخاصی که دارای حق دسترسی به سامانه هستند نیز مشمول قسمت اخیر تبصره قرار می‌گیرند.

محدودیت تبادل اطلاعات با ماهواره در مکان‌های بسته و تونل‌ها و این قبیل اماکن از جمله ایرادات ابزارهای ردیابی مکان یا منطقه‌محور است. همچنین ایرادات زیاد نیز نسبت به ابزارهای

فعلی شناسایی کالا مطرح می‌شود؛ این که انتظارات زیادی را برآورده نمی‌کنند. چراکه صرفاً آن دسته از محتویاتی را شناسایی می‌کنند که یا وارد محل بازرسی می‌شود و یا از آن خارج می‌شود؛ بنابراین در مکان‌هایی که به طور مثال با دستگاه خوانش گر رادیویی تجهیز نشده‌اند، استفاده از این ابزار سنتی فایده عملی نخواهد داشت.

۳-۲-۱. الکترونیکی کردن اسناد

به دلایل مختلفی من جمله تأثیر بیشتر و سریع‌تر، پیشگیری وضعی نسبت به پیشگیری اجتماعی در اولویت قرار دارد و پیگیری رویکرد پیشگیری وضعی ما را به حذف موقعیت‌ها و فرصت‌های جرم‌زاهنمون می‌کند (Newman, 2003: 6). در اینجا منظور از فرصت‌مدار بودن، کسب سود مادی از قبل جرم است؛ و منظور از جرم نیز جرائمی است که در نتیجه به وجود آمدن فرصت مناسب برای کسب سود مادی و کاهش خطر برای مرتکب حاصل می‌شوند (Cornish, 1985: 456). یکی از موقعیت‌های جرم‌زا استفاده سنتی از اسناد است. از آنجایی که خارج کردن کالا از قلمرو گمرکی بدون انجام تشریفات قانون عمدتاً از طریق ارائه اسناد مثبت گمرکی مانند پروانه گمرکی، پته گمرکی، پروانه عبور، پروانه صادراتی، کارت مسافری و قبض سپرده موجب ترخیص کالا (موضوع بند اول ماده ۱۱۷) و حتی مجوزهای کتبی خلاف واقع و جعلی (موضوع ماده ۳۳) صورت می‌پذیرد، قانون‌گذار با هدف حذف زمینه ارتکاب جرم، از یک سو در ماده ۵ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۹۱/۱۲/۲۹، گمرک را موظف ساخته است به منظور انجام کنترل‌های گمرکی از فناوری نوین، اطلاعات و پرتونگاری استفاده نماید و در بند ۷ ماده ۷ همان آیین‌نامه سازمان‌های مسئول کنترل را ملزم نموده که اسناد، مدارک، گواهی‌ها و مجوزهای مرتبط به گمرک را به صورت الکترونیکی به گمرک ارائه کنند. از سوی دیگر در بند ۶ ماده ۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا، ذیل فصل پیشگیری از قاچاق، وزارتخانه امور اقتصاد و دارایی، راه و شهرسازی را با هدف افزایش دقت در کنترل و بازرسی کالا موظف نموده است، مبادی ورودی و خروجی و مسیرهای حمل و نقل را به امکانات فنی مناسب تجهیز و کلیه اسناد ورود، صدور، حمل و نقل و نظایر آن را الکترونیکی نماید. برخی از این اقدامات ارتکاب جرم را دشوار و برخی دیگر خطر دستگیری را افزایش می‌دهد. بند ۷ و ۶ ماده ۶ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، تجهیز شناورها و وسایل حمل و نقل جاده‌ای کالا به سامانه ردیاب و نیز انضباط بخشی به تردد و توقف شناورها را الزامی کرده است.

الکترونیکی کردن اسناد و شناسه‌دار کردن انبارها و انضباط بخشی به وسایل حمل و نقل، به عنوان وظایف ذاتی پیشگیرانه دستگاه‌های عضو ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز پیش‌بینی شده است. قانون‌گذار با علم اینکه برخی از ابزارها به نتیجه مورد انتظار منتهی نمی‌شود با هدف افزایش

اثر بخشی تدابیر پیشگیری، تلفیق و ترکیب تکنیک‌ها را دنبال نموده و دستگاه‌های عضو ستاد را ملزم کرده است تا مسیرهای ورود و حمل و نقل و مراکز نگهداری کالای قاچاق را از طریق اعمال نظارت و مراقبت‌های لازم پرخطر ساخته و احتمال دستگیری مرتکبان را افزایش دهند. بی‌تردید این نظارت جز از طریق یک ساختار سازمانی مناسب و تخصصی بودجه و امکانات لازم میسر نخواهد بود که بند الف ماده ۱۰ به‌عنوان یک تکلیف از آن یاد نموده است.

۴-۲-۱. پیشگیری از گذر جاذبه‌زدایی

جاذبه‌زدایی یعنی اقدام کردن به‌گونه‌ای که منفعت ارتکاب جرم برای مرتکب از بین برود؛ بنابراین باید با پیش‌بینی و به‌کارگیری تدابیری، منافع مورد انتظار را کاهش یا به حداقل رساند به طوری که مرتکب با محاسبه هزینه‌فایده از گذر اندیشه به عمل مجرمانه منصرف شود. در همین راستا، قانون‌گذار به‌منظور تشخیص کالاهای قاچاق یا فاقد مجوز، مانند کالاهای جعلی، غیربهداشتی، غیراستاندارد، از یک‌سو ترخیص کالاهای تجاری را منوط به ارائه گواهی‌های دریافت شناسه کالا، شناسه رهگیری، ثبت گواهی و شماره شناسه توسط گمرک نموده و از سوی دیگر توزیع و فروش کالاهای وارداتی در سطح بازار خرده‌فروشی را در حالت عدم نصب این شناسه‌ها، قاچاق محسوب نموده تا از این طریق شهروندان را به جعلی، تقلبی، غیربهداشتی و غیراستاندارد بودن آن‌ها آگاه و در نهایت به عدم خرید تشویق نماید؛ امری که تصور کسب منفعت از طریق قاچاق برای مرتکب را به حداقل می‌رساند.

۲. تحلیل جرم‌شناسی راهبردهای واکنش‌محور

قانون‌گذار در تبیین قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز اهدافی را در نظر داشته است^۱ که این اهداف در اشکال مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی متبلور شده است؛ اما به‌نظر می‌رسد قانون‌گذار به دلایل مختلف از مقصد خود دور شده است. کمک به انحصارگرایی دولت در تجارت، تأمین درآمد و کسب ثروت برای دولت از قبیل جرمه‌ها (واریزی جرمه‌ها به خزانه)، تضعیف اصول اخلاقی و ارزش‌های اجتماعی از طریق امنیتی شدن پاسخ‌ها و آسیب رساندن به کوله‌بران یا مرزنشینان و همچنین کمک به انحصارطلبی و بی‌کیفیت شدن تولیدات داخلی از جمله نتایج اجرای قانون مورد مطالعه بوده است. از سویی دیگر قاچاق در بسیاری از مواقع نوعی تهور و شهامت عرفی را یدک می‌کشد و برخی از فرهنگ‌های محلی و در مناطق مرزی، قاچاق انواع کالاها را بیع و معامله شرعی دانسته و اعتقادی به جرم بودن آن ندارند. به همین خاطر پاسخ‌دهی به این جرم

۱. برخی از این اهداف عبارت‌اند از: ۱. حمایت از تجارت و تأمین درآمد دولت؛ ۲. پاسداری از اصول اخلاقی و ارزشی با جلوگیری از ورود کالاهای غیرمجاز و مغایر با اصول و ارزش‌های حاکم بر جامعه؛ ۳. حمایت از تولید داخلی؛ ۴. صیانت از بهداشت جامعه.

معمولاً با شکست مواجه می‌شود؛ اما این بدان معنی نیست که از این شیوه پاسخ‌دهی نباید استفاده کرد و نیز شکست مبارزه با قاچاق صرفاً به ضعف قوانین ماهوی مربوط نمی‌شود بلکه در برخی موارد بدون مجازات ماندن بزهکار که نتیجه قهری نقص قوانین آیین دادرسی کیفری است علت اساسی این مهم به شمار می‌رود (آقازاده، ۱۳۹۵: ۱۶ و ۶۶).

۲-۱. عدم توجه به قواعد مربوط به دادرسی افتراقی

سابقه تفکیک موضوع جرائم اقتصادی از دیگر جرائم در غرب به سال ۱۹۰۵ برمی‌گردد، بنگر اولین شخصی بود که بین جرائم خیابانی و جرائم اقتصادی تفکیک قائل شد. ساترلند هم در سال ۱۹۴۰ مفهوم جرائم یقه‌سفید را مطرح کرد. در مطالعات ثبت‌شده در ایران تاکنون تنها جایگاه جرائم اقتصادی در حقوق کیفری بررسی شده است و به‌صورت جزئی نیز کارکردهای حقوق کیفری اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است (ولیدی، ۱۳۸۶: ۶۱). اما همان‌طور که مشخص است تداخل مواد قانونی ماهوی، شکلی و ساختارهای قضایی وجود دارد. با توجه به علل شکل‌گیری و زمینه‌های متفاوت انواع جرائم، تفاوت در برنامه‌های پیشگیری، ضرورت اتخاذ پاسخ متفاوت، ضرورت دادرسی سریع در جرائم اقتصادی و... دادرسی افتراقی و جداسازی ساختارهای قضایی مربوط به جرائم اقتصادی ضروری است. حقوق کیفری چه در بعد ماهوی و چه در بعد شکلی آن، امروز از کارکردهای سنتی خویش فاصله گرفته است و رفتارهایی را جرم‌انگاری می‌کند که بیشتر جنبه فنی و تخصصی دارند؛ بنابراین می‌توان با صراحت اظهار داشت که شاخه‌هایی مثل حقوق کیفری اقتصادی نشان از فنی شدن حقوق کیفری دارد (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۰: ۲۷).^۱

در موضوع مورد مطالعه نیز قانون‌گذار بر آن بوده است تا از شیوه‌های دادرسی افتراقی بهره بگیرد. تقسیم‌کار بین نهادهای مختلف قضایی و شبه قضایی، تعدد کاشفین و کنشگران مربوطه نشان‌دهنده تقسیم‌کار در پاسخ‌دهی است. هم‌اکنون رسیدگی به تعدادی از انواع جرم قاچاق^۲ در صلاحیت دادگاه‌های عمومی است، برخی در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان، برخی دیگر در صلاحیت دادگاه انقلاب و مصادیقی هم در حوزه وظایف سازمان تعزیرات. در مورد برخی تخلفات که در مرحله بدوی شعب تعزیرات حکم صادر می‌کنند در مرحله تجدیدنظر قضات دادگاه نیز باید اعمال نظر کنند؛ این

۱. ضرورت‌هایی مانند خاص و فنی کردن فرآیند رسیدگی و نیاز به ادله کیفری ویژه، مباحث کشف و تحقیق جرائم اقتصادی اتخاذ رویکرد متفاوت در دادرسی را ضروری می‌سازد. رویکردی که هم در خصوص نهادها و کنشگران دادرسی و هم در مورد شیوه فرآیند رسیدگی و هم درباره ادله اثبات، قواعد سنتی و کلاسیک دادرسی کیفری را دگرگون می‌سازد (نک: پاک‌نیت، ۱۳۹۳: ۶).

۲. خرید، نگهداری و حمل کالای قاچاق و یا صید، عمل‌آوری، عرضه و خرید و فروش ماهی خاویار.

در حالی است که شعب تعزیرات حکم صادر می‌کنند و فقط برای تبدیل جزای نقدی پرونده باید به دستگاه قضایی فرستاده شود.^۱ شایسته است قانون‌گذار به منظور احتراز از بروز تهاوت و تشتت در استنباطات و حدود اختلاف نظرات قضایی، در بازنگری و اصلاح قانون رفتارهای خارج از شمول مصادیق قاچاق کالا از جمله صید، خرید و فروش و تهیه ماهی خاویاری، حمل و نگهداری و اخفای کالای قاچاق را نیز به متن ماده ۴۴ اضافه نماید. گفتنی است که فصل ششم قانون مبارزه با قاچاق کالا به جرائم مرتبط با قاچاق کالا اختصاص یافته و برخی از فعل یا ترک فعل‌هایی که ارتباط کامل و مستقیم با جرائم قاچاق کالا و ارز دارند مانند: جعل اسناد مثبت گمرکی، خرید و فروش اسناد مثبت گمرکی، استفاده مکرر از اسناد مثبت گمرکی کالا، مقاومت مسلحانه در برابر مأمورین، خودداری مأمورین از تعقیب مرتکبان قاچاق و... جرم‌انگاری شده‌اند در حالی که رسیدگی به کلیه جرائم مرتبط با قاچاق کالا در صلاحیت دادگاه‌های عمومی است (آقازاده، ۱۳۹۵: ۹۶).

۲-۲. تقدم اماره مجرمیت

اماره مجرمیت در معنای اصطلاحی عبارت است از هر دلیل و یا امری اعم از آثار، علائم، شرایط و اوضاع و احوال، کیفیات، مقتضیات، موجبات و شواهد، مدارک و اوراق و وسایل ارتکاب جرم که می‌تواند مربوط به عمل مجرمانه واقع شود یا در شخص عامل مشاهده گردد و قاضی را در اتخاذ تصمیم قضایی متناسب و لازم درباره عامل کمک نماید (شاملو، ۱۳۸۴: ۲۸). به‌رغم جایگاه اصل برائت در امور کیفری و حاکم بودن آن بر دیگر اصول و قواعد حقوق جزا در موارد خاصی از اعمال این اصل عدول می‌شود؛ در چنین مواردی در حالی که اصل برائت حاکم بوده و بر عهده مقام تعقیب‌کننده است که ارکان مادی و معنوی جرم را اثبات کند و متهم تکلیفی به اثبات بی‌گناهی خود ندارد، وظیفه ارائه دلیل جابه‌جا شده و بر دوش متهم قرار می‌گیرد (شمس ناتری، ۱۳۸۳: ۲۹۰)؛ به عبارتی در این وضعیت اصل برائت جای خود را به اماره مجرمیت داده و این متهم است که باید بی‌گناهی خود را ثابت نماید (آقازاده، ۱۳۹۵: ۷۱). معکوس شدن بار اثبات دلیل محصول برهم خوردن توازن بین اصل رعایت حقوق و آزادی‌های اشخاص و سیاست تسهیل اثبات جرم به نفع این سیاست اخیر است. در شرایط معمولی و جرم‌های عادی، این توازن به نفع حقوق و آزادی‌های فردی و در شرایط غیرعادی مانند جرم‌های جهانی، این معادله به ضرر حقوق و آزادی‌های فردی به هم می‌خورد (تدین، ۱۳۹۰: ۲۳۵)؛ بدین سان برخی شرایط و موقعیت‌ها ضرورت عدول از این اصل را ایجاب می‌کنند.

۱. به نظر با توجه به اهمیت روزافزون این دست از جرائم و لزوم تخصصی شدن فرآیند رسیدگی و صدور رأی دادرسی تخصصی و دادگاه تخصصی باید به‌صورت صفر تا صد از سیستم قضایی کنونی منفک شود تا انتظار پاسخ‌گویی از مسئول و دستگاه ذی‌ربط نیز وجود داشته باشد.

شرایط و اوضاع و احوالی که در برخی از جرم‌های علیه امنیت، جرم‌های جهانی نظیر: جرائم جنگی یا جرم‌های اقتصادی مانند قاچاق کالا وجود دارند که باعث می‌شوند که فرض بی‌گناهی به کنار نهاده شده و اماره مجرمیت بر اصل غلبه پیدا کند. اما اماره مجرمیت را می‌توان مبتنی بر دلایلی از جمله: اوضاع و احوال؛ پیچیدگی جرائم؛ تناسب بین نفع عمومی و نفع متهم، تقدم اماره مجرمیت موضوعی است که با توجه به شیوه قانون‌نویسی هم‌اکنون رویه محاکم قضایی و شعب تعزیرات حکومتی قرار گرفته است.

۳-۲. اولویت بخشی به مداخله اداری

در پهنه سیاست جنایی سرکوب‌گرانه، همواره یکی از راه‌حل‌ها و صور مقابله با جرم، شکل اداری و اعطای اختیارات وسیع و مداخله ادارات و سازمان‌های مختلف اجرایی بوده است. اکنون در خیلی از کشورها در موارد بسیار و مسائلی که عدم رعایت قواعد و مقررات دارای ضمانت اجرای کیفری است، معمول و جاری می‌باشد که صلاحیت مراجع اداری برای تعیین و اعمال ضمانت اجرای کیفری به رسمیت شناخته می‌شود. در زمینه مبارزه با جرائم اقتصادی و مالی شاهد تحولاتی در سیاست جنایی کشورها هستیم، این تحول را می‌توان در مورد مراجع اداری تخصصی که گاه دارای اختیاراتی در زمینه تحقیقات اولیه یا حتی تعقیب فرد هستند، مشاهده کرد. یکی از کنشگران اداری که قانون‌گذار اجازه پاسخ‌دهی را برای آن صادر کرده است سازمان تعزیرات حکومتی می‌باشد.

از آنجاکه به لحاظ توسعه صلاحیت اولیه شعب تعزیرات حکومتی در رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالای مجاز، مجاز مشروط و یارانه‌ای با وجود فراوانی قاچاق چنین کالاهایی، عملاً غالب پرونده‌های قاچاق کالا در شعب تعزیرات حکومتی مورد رسیدگی و اتخاذ تصمیم واقع می‌شوند؛ و این در حالی است که شعب تعزیرات حکومتی در رسیدگی‌های شبه قضایی خود فاقد آیین دادرسی کیفری جامع و مدون بوده و رعایت الزامات قانون آیین دادرسی کیفری برای شعب رسیدگی کننده، به جز قواعد مصرح در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و آیین‌نامه تعزیرات حکومتی فاقد الزام قانونی است.

البته ایرادی که بر رسیدگی در شعب تعزیرات وارد است عدم صلاحیت بسیاری از مقامات رسیدگی کننده به تخلفات است. ماده ۱۱ قانون مورد مطالعه و آیین‌نامه آن که در سال ۱۳۹۳ به تصویب هیئت دولت رسیده است، تصریح کرده است که قضات شعب رسیدگی کننده به قاچاق باید از طریق آزمون کتبی و عمومی جذب شوند و صلاحیت علمی رؤسای پیشین نیز باید تأیید شود؛ این در حالی است که رویه سازمان تعزیرات حکومتی جذب کارکنانی است که از طرق دیگر جذب سازمان مذکور شده‌اند و از سویی دیگر آرای این شعب متأسفانه قابل اعتراض در دیوان نبوده و اعاده دادرسی برای آن‌ها غیرممکن است.

۲-۴. سرعت فرایند رسیدگی و محدودیت فرصت دفاع

از مشخصه‌های بارز دادرسی کیفری قاچاق کالا و ارز سرعت‌مدار بودن و فوریت رسیدگی و اتخاذ تصمیم نهایی است. مقنن با اعتقاد بر اثربخش بودن سرعت رسیدگی و تعیین تکلیف قطعی و اعمال واکنش‌های کیفری در امر پیشگیری پسینی در ماده ۴۵ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز به فوریت رسیدگی تأکید نموده است.

مضافاً این که قانون جدید برخلاف رویه قانونی سابق، در یک اقدامی منطقی و اصولی برای مواردی که احراز واقع امر برحسب نوع و ماهیت جرم و با تخلف ارتكابی مستلزم انجام تحقیقات و بررسی کارشناسی و صرف زمان بیشتری باشد، مکانیسم ویژه‌ای را پیش‌بینی نموده که طی آن مقام رسیدگی‌کننده (اعم از قضایی و اداری) در پایان وقت مقرر، مکلف شده است علت تأخیر را به صورت مکتوب و مدلل به مقام مافوق خود گزارش نماید. مستنبط از مدلول ماده ۴۵ قانون جدید این است که نظارت مقام مافوق نسبت به روند رسیدگی به پرونده‌ها، نظارت استطلاعی بوده و مقنن صرف گزارش به مقام مافوق را بدون نیاز به تأیید آن کافی برای رفع تکلیف تلقی نموده و عمل به این تکلیف نیز برای یک نوبت، آن‌هم در پایان مهلت یک‌ماهه، الزامی می‌باشد؛ لذا در مراحل بعدی نیازی به ارسال گزارش به مقام مافوق نیست و تطویل رسیدگی پس از اعلام گزارش، فاقد ضمانت‌اجرای خاص و مصرح می‌باشد.

همچنین قانون‌گذار برای اولین بار در طول قانون‌گذاری و به منظور جلوگیری از سندسازی مرتکبین و سوءاستفاده آنان از اسناد ساختگی، موهوم و غیرواقعی، مکرر و غیرمرتبط و غیرمستند، محدودیت زمانی ده‌روزه‌ای را برای پذیرش دلایل و اسناد مثبت گمرکی پیش‌بینی کرده که با ارائه عذر موجه از سوی متهمان و با تشخیص مرجع رسیدگی‌کننده، این مهلت برای ده روزه دیگر قابل تمدید خواهد بود.^۱ با مذاقه در مقررات ماده ۵۲ قانون یادشده معلوم می‌گردد که اولاً، قانون‌گذار فقط به اصول اسناد مثبت گمرکی اعتبار قائل شده و رونوشت و تصویر مصدق اسناد و مدارک فاقد اعتبار و ارزش اثباتی دانسته لذا قابل ترتیب اثر نمی‌باشند. ثانیاً باگذشت مهلت‌های ده روزه مذکور، بی‌اعتباری و غیرقابل استناد بودن اسناد مثبت گمرکی ارائه‌شده مفروض هست ولو با اصیل و واقعی بودن اسناد، تحت هیچ شرایطی، قابلیت پذیرش و ترتیب اثر نخواهد بود که این امر برخلاف اصل بقای اعتبار و

۱. همچنین قانون‌گذار در ماده ۳۳ قانون مذکور علاوه بر جرائم مرسوم و متداول جعل و استفاده از اسناد مجعول گمرکی، برای اولین بار در پهنه قانون‌گذاری، خریدوفروش اسناد اصیل گمرکی که قبلاً در ترخیص کالا استفاده شده است و همچنین استفاده مکرر از آن اسناد را جرم‌انگاری کرده و مجازات شدید و هم‌سانی با جرائم جعل و استفاده از اسناد مجعول در نظر گرفته است.

استنادپذیری اسناد مثبت و قانونی است، چراکه اسناد و دلایل معتبر در طول زمان اعتبار خود را از دست نمی‌دهند؛ مگر به حکم و صراحت قانون و یا انتفاع موضوعیت مستند آن‌ها.

۳. آسیب‌شناسی قانون

برخی از مشکلات قانون مورد مطالعه بدین شرح است:

۳-۱. عدم توجه به جنبه‌های بین‌المللی جرم

از توجه به پدیده قاچاق (چه ورود کالا و چه خروج کالا) متوجه می‌شویم که در این پدیده، همیشه پای یک معامله‌گر خارجی در میان است؛ خریدار یا فروشنده در کنار مرز جهت تحویل و یا دریافت کالا مستقر می‌شود و برخی اوقات هم مشاهده می‌شود که خریدار کالای قاچاق از طریق مسافرت به کشور مبدأ (ایران) اجناس مورد نظر را به شرط تحویل گرفتن در بیرون مرز خریداری می‌کند. این موضوعات نیازمند تدابیر خاص قضایی بین‌المللی است. به خصوص در مورد کشورهای همسایه این موضوع اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. هر چند رجوع به قانون مجازات اسلامی بسیاری از مشکلات موجود را مرتفع می‌کند اما با توجه به گستره این جرم نیاز بود قانون‌گذار تدابیر بیشتری را در این زمینه بیاندیشد؛ لذا در زمینه کشف جرم، تعقیب متهمان، صدور و اجرای آراء، معاضدت‌های قضایی بین‌الدولی لازم و ضروری است موضوعی که قانون‌گذار به صورت جدی به آن توجه نکرده است.

۳-۲. بی‌توجهی به موضوع رکن روانی جرم

بر خلاف عقیده برخی از قضات که می‌پندارند قاچاق عنصر معنوی ندارد، در این مورد سوءنیت عام و خاص وجود دارد. برخی اعتقاد دارند که سوءنیت عام برای تحقق جرم کافی می‌باشد. برخی نیز بر این اعتقاد هستند که علاوه بر سوءنیت عام، سوءنیت خاص نیز لازم است که البته جرم قاچاق از این موضوع مستثنا نیست. چیزی که مشخص است در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز به موضوع سوءنیت اشاره نشده است؛ لذا برای احراز این امر باید به دیگر قوانین از جمله قانون مجازات اسلامی رجوع کرد. عدم اشاره مستقیم قانون‌گذار در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز به عنصر معنوی جرم موجب برداشت‌های متعدد از قانون شده است که این هم از مشکلات قانون مذکور است. این مشکل زمانی بیشتر خود را نشان می‌دهد که بدانیم آرای تعزیرات حکومتی در رابطه با قاچاق کالا و ارز قابل تجدیدنظر در دیوان عدالت اداری نیستند.^۱ از سویی دیگر آرای شعب تعزیرات قابل اعاده دادرسی در دیوان عالی کشور هم نیستند که این رویه کاملاً خلاف عدالت قضایی است.

۱. این که عدم قابلیت بررسی آرای صادره از شعب تعزیرات حکومتی در دیوان عدالت اداری به‌عنوان یک ایراد مغایر قانون اساسی تلقی شود یا نه هم جای تأمل دارد! چراکه صرف‌نظر از قانونی بودن یا نبودن ورود قبلی شعب دیوان به

۳-۳. نامنظم بودن قانون

جرم قاچاق از جرائم وابسته تلقی می‌شود؛ یعنی جرم‌انگاری آن منوط به وجود یک نظام حقوقی و اجرایی دیگر است. ورود و خروج کالا از کشور تابع قانون امور گمرکی است که نقض برخی از آن مقررات، قاچاق دانسته شده است. با بررسی مصادیق قاچاق مشاهده می‌شود که در آن‌ها یا شرایط راجع به ورود و خروج قطعی کالا به کشور رعایت نشده است و یا امور ورود و خروج کالا به شیوه متقلبانه اجرا شده است. جرم‌انگاری رفتاری که بر قوانین متعدد دیگر متکی است خود یک نوع بی‌نظمی است. ارجاع قانون به قانون دیگر موجب سردرگمی مردم و مجریان قانون و انباشت کتاب‌های قانون بر روی هم می‌شود. در مورد فصل‌ها و زیرفصل‌های این قانون نیز بی‌نظمی‌های متعددی را می‌توان مشاهده کرد. به‌عنوان نمونه در فصل مربوط به پیشگیری از قاچاق کالا و ارز مواد بی‌ربط با موضوع گنجانده شده است. تعاریفی در قانون ارائه شده است که به نظر می‌رسد ضرورتی نداشته و می‌بایست به تعاریف مربوط در قوانین مادر تخصصی ارجاع داده شود، از جمله ارائه تعریف جدید خود مشکل‌زا بوده زیرا اولاً باعث ایجاد ابهام و تعارض می‌شود، ثانیاً برخی تعاریف ارائه شده مانند قاچاق سازمان‌یافته کلاً محل اشکال است؛ چون اصولاً قاچاق، مشارکتی انجام می‌شود. همچنین در قانون مزبور به اموری پرداخته شده که مربوط به سیاست تجاری و سازمان‌دهی امور تجاری است؛ درحالی‌که این قانون باید صرفاً به موضوع تخلف از این سیاست‌ها بپردازد.

۳-۴. غیرمنطقی بودن برخی از مصادیق قاچاق

در برخی از بندها، مانند بند (ج) ماده ۲ قانون مواردی به‌عنوان مصادیق قاچاق تلقی شده است که تخلف بودن آن‌ها نه از نظر حقوقی و نه از نظر تخصصی مسجل نیست و ماهیت حقوق عمومی نیز ندارند. اصولاً قانون قاچاق بیشتر از حیث حقوقی عمومی موضوعیت می‌یابد و موضوعاتی مانند: حقوق مالکیت معنوی و احتمال تقلب و...، صرفاً بعد از طی مراحل قضایی قابل رسیدگی است و قبل از حکم دادگاه، محلی برای ورود دولت و دستگاه‌های دولتی وجود ندارد. جرم‌انگاری رفتارهای بی‌ربط من جمله تولید برخی اقلام مانند ماهیان خاویاری در داخل کشور تحت عنوان قاچاق و خلط مبحث جرم یا تخلف از مشکلات این قانون است.

آرای صادره از شعب تعزیرات حکومتی، تصمیم قانون‌گذار در تبصره ۲ ماده ۵۰ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز که در راستای اصل شرعی و قانونی احترام به قطعیت آرای صادره و اعتبار امر محکوم بها اتخاذ گردیده از نظر و تأیید شورای محترم نگهبان گذشته و وارد نمودن چنین ایرادی خصوصاً با ذکر اصول قانون اساسی شائبه عدم اعتماد به آن مرجع محترم قانونی را به ذهن متبادر می‌نماید.

۴. مشکلات مربوط به شیوه‌های پاسخ‌دهی

تقسیم وظیفه بین دستگاه‌های متعدد برای مبارزه با قاچاق، موجبات گریز از مسئولیت و عدم پاسخ‌گویی سازمان‌ها را فراهم آورده است. جرم‌انگاری افراطی یعنی افزایش روزافزون دامنه کالاهای ممنوع‌الورود، استفاده از کیفر حبس برای مجازات و نیز شرایط و الزامات تقنینی سخت‌گیرانه و تحدیدکننده برای عدم استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس نیز از نقایص این قانون است. چراکه بنا بر تصریح بندهای «ب و ج» ماده ۴۷ قانون مجازات اسلامی صدور حکم و اجرای مجازات در مورد جرائم سازمان‌یافته و یا جرائم اقتصادی با موضوع جرم بیش از ده میلیون تومان امکان‌پذیر نیست.

۴-۱. عدم توجه به بسترهای جامعه

اگر در تعریف جرم اقتصادی بگوییم که جرم اقتصادی رفتار غیرقانونی است که به منافع اقتصادی موردحمایت جامعه خسارت وارد می‌کند و یا اقتصاد جامعه را به خطر می‌اندازد (Tiedeman, 1972: 2). در جهت کنترل این رفتار باید به برداشت مردم از مفهوم منفعت جمعی و فردی توجه کنیم و هم‌زمان بسترهای رفتارهای پرخطر را موردتوجه قرار داد؛ اما در حال حاضر گویی قانون‌گذار به بسترهای اجرایی قانون هیچ‌گونه توجهی نشان نداده است. در این حالت تقابل با قاچاق کالا و ارز از بستر مورد نیاز فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی برخوردار نیست. همچنین عدم قبح قاچاق کالا به خصوص در مناطق مرزی، بروز اقتصاد رانتی و سیاسی، تقابل مردم با اقتصاد حکومتی و انحصاری، عدم حمایت و استفاده مردم از کالاهای ساخت داخل جملگی از شکست قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز حکایت دارد.

۴-۲. بی‌توجهی به تفاوت جریمه نقدی و جزای نقدی

همان‌طور که قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز نشان می‌دهد، قانون‌گذار در ماده ۱۸ این قانون که در صلاحیت سازمان تعزیرات حکومتی است به‌درستی از کلمه جریمه نقدی استفاده کرده است؛ در ماده ۲۲ این قانون هم مواردی را احصا کرده است که در صلاحیت دادگاه انقلاب است و به درستی از کلمه جزای نقدی استفاده کرده است. سپس قانون‌گذار در ماده ۷۱ بیان داشته است جزای نقدی مقرر در این قانون از سوی مرجع رسیدگی‌کننده قابل تعلیق و تخفیف نیست و هم‌اکنون برخی شعب تعزیرات حکومتی در مقام تفسیر مواد ذکرشده قائل به عدم تخفیف و برخی دیگر قائل به امکان تخفیف در جریمه نقدی هستند که این موضوع با ظاهر قانون کاملاً در تعارض است.

۴-۳. سایر موارد آسیب‌شناسانه

اجازه فروش اموال قاچاق در بازار مصرفی کشور، واریز درآمدهای حاصل از قاچاق به خزانه دولت (در نتیجه واگرایی بازوی اجرایی)، اعطای معافیت‌های زیاد (تحت عناوین ته‌لنجی، بار همراه مسافر،

بازارچه مرزی، سهمیه مرز نشینان)، تعیین نهادهای غیرمتخصص به‌عنوان کاشف، مبارزه با معلول جرم و از همه مهم‌تر عدم توجه به سرشاخه‌ها و مجرمین یقه‌سفید از دیگر مشکلات قانون مورد مطالعه است (زارع مهدوی و سهرابی، ۱۳۹۶: ۹۴-۸۵). همان‌گونه که نویسندگان مجله حقوق بین‌الملل هاروارد تصریح کرده‌اند در نسبت با افراد عادی، مجرمین یقه‌سفید باید مجازات‌های بیشتری را تحمل کنند تا احساس عدالت و هدف بازدارندگی از جرم به‌طور چشمگیری افزایش یابد؛ هرچند در این شیوه توجه به ماهیت جرم و منافع عمومی کاهش می‌یابد (Podgor, 2007: 756).

نتیجه‌گیری

قاچاق کالا نوعی از ناهنجاری و آشفتگی اقتصادی است و زمانی بروز می‌کند که چرخه تولید، توزیع و مصرف به‌عنوان حلقه بنیادین فعالیت‌های اقتصادی دچار آسیب شود و در نتیجه موجب برهم‌خوردن انضباط و شفافیت در نظام گردش کالا و خدمات شود. این چرخه معیوب به‌نوبه خود، یکی از مهم‌ترین مشکلات در فرایند مبارزه با قاچاق کالا به شمار می‌رود. اصلاح نظام توزیع کالا و خدمات، به‌عنوان مجموعه فرایندهای موجود بین تولید تا مصرف، کمک شایانی به برقراری انضباط در بازار و شفافیت در نظام گردش کالایی می‌نماید و مانع از قاچاق کالا در شبکه توزیع خواهد شد و تنها کالاهایی می‌توانند وارد چرخه توزیع و عرضه کشور شوند که حتماً از مبادی رسمی گمرکی عبور کرده باشند.

در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، قانون‌گذار بر آن بوده است تا برخی از مشکلات اقتصادی از جمله: ضعف فرهنگ و نابسامانی اقتصادی، موضوع قاچاق و ضعف تولیدات داخلی و دیگر مشکلات را با ابزارهای کیفری اصلاح کند. همچنین این قانون با تدابیری نظیر شناسایی و رهگیری کالا، یکپارچه‌سازی و نظارت بر فرایند تجارت در پی شفاف‌سازی زنجیره تأمین کالا و پیشگیری وضعی از جرم بوده است؛ جدا از اینکه موفقیت این برنامه‌ها در گرو به‌کارگیری ابزارهای فناورانه خاصی است و این شرایط تاکنون به‌صورت صحیح فراهم نشده است، امروزه با سقوط ارزش پول ملی و شکل‌گیری قاچاق معکوس این راهبرد نیز به‌صورت کامل با شکست مواجه شده است. موضوع مهم دیگر تغییر رویکرد مجرمین و دگردیسی آن‌ها همراه با قوانین است؛ قانون‌گذار حال‌نگر بدون هیچ‌گونه آینده‌نگری، در پیش‌بینی جرائم نوظهور به‌هیچ‌وجه درست عمل نکرده است و در نتیجه امروز شاهد طیف نوینی از جرائم در حوزه قاچاق هستیم. بی‌تدبیری سیاست‌مداران و شکست برنامه‌های اقتصادی آن‌ها موجب شده است تا حقوق کیفری به ابزاری برای انحصارطلبی اقتصادی و راه‌حلی برای اقتناع فکری جامعه تبدیل شود. برای اصلاح وضعیت موجود قبل از اینکه به واکنش‌های کیفری و تدابیر قانونی نیاز داشته باشیم، نیازمند اصلاح اندیشه‌های سیاسی و اقتصادی مسئولین و اصلاح فرهنگ اقتصادی آسیب‌دیده و انسجام‌بخشی به روح جمعی جامعه هستیم.

همچنین شناسایی دیگر نقاط آسیب‌زا، توسعه و حمایت از پیشگیری از جرائم محلی، بهبود سیستم کیفری این موضوع و افزایش تأثیرگذاری آن می‌تواند بهبود وضعیت سیاست جنایی کنونی راجع به پدیده قاچاق را به همراه داشته باشد.

منابع

فارسی

- آقازاده، علیرضا. (۱۳۹۵). مطالعه تطبیقی دادرسی کیفری قاچاق کالا در حقوق ایران. ترکیه و عراق، تهران: مجد.
- ابراهیمی، شهرام. (۱۳۹۳). جرم‌شناسی پیشگیری، تهران: میزان.
- اشراقی، مهرداد. (۱۳۸۹). نقش موقعیت در پیشگیری از وقوع جرم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی. دانشگاه پیام نور تهران.
- اعتماد، سلطان محمد. (۱۳۷۵). «امنیت و ثبات اجتماعی در برنامه‌های آمایش سرزمین. ایجاد قطب‌های جدید اقتصادی و سیاسی جابه‌جایی جمعیت». مجموعه مقالات ارائه‌شده در همایش توسعه و امنیت عمومی. تهران: وزارت کشور.
- بهرامی، محسن و بهروز قاسمی. (۱۳۸۵). آسیب‌شناسی قاچاق کالا در ایران. ویرایش اول. تهران: فارابی.
- بنایی، رضا. (۱۳۸۱). «اثر قوانین و مقررات بازرگانی و گمرکی بر قاچاق کالا». پژوهشنامه بازرگانی. ش ۶.
- پاک‌نیت، مصطفی. (۱۳۹۳). مبانی و آثار افتراقی شدن دادرسی کیفری. رساله دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.
- پیشگاهی‌فرد، زهرا؛ قالیباف، محمدباقر؛ حیدری فر، محمد رئوف و حیدری، شهریار. (۱۳۹۳). «بسترهای ژئوپلیتیکی قاچاق کالا و ارز با تأکید بر بازارچه‌های مرزی (مطالعه موردی: استان کرمانشاه)». پژوهش‌های جغرافیای انسانی. دوره ۴۶. شماره ۳.
- تدین، عباس و باقری نژاد، زینب. (۱۳۹۰). «تضمین دادرسی منصفانه، در پرتو اصل مشروعیت تحصیل ادله کیفری». مجله تحقیقات حقوقی. شماره ۵۳.
- حنیفی، بهناز. (۱۳۹۰). نقش اخلاق حرفه‌ای در کاهش موارد اعمال حقوق کیفری اقتصادی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. حقوق جزا و جرم‌شناسی. دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- حبیب‌زاده، محمدجعفر. (۱۳۷۵). «عوامل و موانع حقوقی امنیت و نظم اجتماعی در ایران»: مجموعه مقالات ارائه‌شده در همایش توسعه و امنیت عمومی. وزارت کشور.
- خانعلی‌پور و اجارگاه، سکینه. (۱۳۹۰). پیشگیری فنی از جرم. تهران: میزان.
- خلفی، مسلم. (۱۳۸۸). مبانی حقوقی پیشگیری از جرم. قم: نورالسجاد.
- جلیلی، سعید. (۱۳۹۵). «قاچاق کالا در تحقق اقتصاد مقاومتی». فصلنامه جبل‌المتین. سال پنجم. شماره چهاردهم.
- چاله‌چاله، فرشید. (۱۳۸۷). «اصول و مبانی پیشگیری از جرم». ماهنامه دادگستری. شماره ۶۸. سال دوازدهم.
- رجبی‌پور، محمود. (۱۳۸۷). مبانی پیشگیری اجتماعی از بزهکاری اطفال و نوجوانان. تهران: منتهی.
- زارع مهدوی، قادر و سهرابی، محمد. (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی سیاست‌های تقنینی جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با قاچاق کالا. فصلنامه مطالعات سیاسی. سال دهم. شماره ۳۷.
- شاملو، باقر. (۱۳۸۴). اصل برائت کیفری در نظام‌های نوین دادرسی. مجموعه علوم جنایی. تهران: سمت.

- شمس ناتری، محمدابراهیم. (۱۳۸۳). «اصل برائت و موارد عدول از آن در حقوق کیفری». مجموعه مقالات در تجلیل از محمد آشوری. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- محمد نسل، غلامرضا. (۱۳۹۳). کلیات پیشگیری از جرم. تهران: میزان.
- ولیدی، محمد صالح. (۱۳۸۶). حقوق کیفری اقتصادی. تهران: میزان.
- وطنپور، علیرضا، (۱۳۹۲). «مباحث پایه‌ای و رهیافت‌های مطالعاتی پیرامون قاچاق کالا»، نشریه کارآگاه. شماره ۲.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۳). «پیشگیری عادلانه از جرم. علوم جنایی؛ مجموعه مقالات»، تهران: سمت.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ ابراهیم؛ هاشم بیگی. (۱۳۹۰). جرم‌شناسی در آغاز هزاره سوم. درآمد ویراست دوم در: دانشنامه جرم‌شناسی. تهران: گنج دانش.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۲). درباره سیاست جنایی افتراقی. دیباچه در: کریستین لازو. درآمدی بر سیاست جنایی. چاپ دوم. تهران: میزان.
- نیازپور، امیر حسن. (۱۳۹۳). «اساسی‌سازی حقوق پیشگیری از جرم در ایران». فصلنامه پژوهش حقوق کیفری. دوره ۶. شماره ۱۱۱.
- هندیانی، عبدالله و دیانتی، عبدالله. (۱۳۹۲). «نقش علوم جرم یابی در کشف قاچاق کالا». نشریه کارآگاه. شماره ۲.

لاتین

- Akunyili, Dora. (1997). "Fake and Counterfeit Drugs in the Health Sector: The Role of Medical Doctors", *Annals of Ibadan Postgraduate Medicine*, Vol2. No 1997.
- Benson, M, L, Madensen, T, D, & Eck, J, E. (2009). White-collar crime from an opportunity perspective. In S, S, Simpson & D, Weisburd, *The Criminology of White-Collar Crime*, New York: Springer.
- Cornish, D, B, Clarke, R, V. (1985). Opportunities, Precipitators and Criminal Decisions, A Reply to Worthleys Critique of Situa-tional Crime Prevention. in M, Smith & D, B Cornish, *Theory for Situational Crime Prevention*. Crime Prevention Studies. Criminal Justice Press, Monesy. New York.
- Clarke, R, V. (1995). Situational Crime Prevention, In Michael Tonry and David P. Farrington, *Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime Prevention*, Crime and Justice. Chicago, University of Chicago Press.
- Lindgrensven, A, K, E. (2001). withe collar crime research: old views and future potential thinkining about withe cillar crime. the national council for crime prevention, Sweden.
- Newman, Graeme R and Ronald V. (2003). Clarke, Superhighway robbery, preventing e- commerce crime, willan publishing, cullompton, Devon, vk.
- Podgor, E, S, The challenge of white-collar sentencing, *Journal of Criminal Law & Criminology*, 97 (3), 2007.
- Tieeman, Klaus. (1976). phenomehology of economic crime, council of Europe.